

مفهوم‌شناسی مطاوعه در دستور زبان عربی

۱. مطاوعه در لغت به چه معناست؟

«مطاوعه» در لغت از ریشه «طوع» و به معنای پذیرش، اطاعت و پذیرش اثر است. در اصطلاح نحوی، مطاوعه زمانی رخ می‌دهد که فعلی بر چیزی واقع شود و آن چیز در برابر آن کار، واکنشی نشان داده و حالتی را بپذیرد.

۲. ماهیت مطاوعه چیست؟

مطاوعه یک رابطه «علّی و معلولی» است. یعنی فعلی که در گذشته (فعل مؤثر) بر روی چیزی انجام شده، باعث شده است که آن مفعول دچار تحولی شود و فعل دوم (فعل متأثر) این پذیرش و تحول را گزارش می‌کند.

۳. چگونه مطاوعه را تشخیص دهیم؟

برای تشخیص مطاوعه، باید به «بافتار کلام» نگاه کرد. این فعل‌ها در خلاء مطاوعه نیستند، بلکه باید در زنجیره‌ای از دو فعل باشند:

- فعل اول: فعل متعدی (فاعل کاری را روی مفعول انجام می‌دهد).
- فعل دوم: فعل مطاوع (همان مفعول قبلی، حالا پذیرای فعل شده است).

مثال: «كَسَرْتُ الزَّجَاجَ فَانْكَسَرَ» (شیشه را شکستم پس شکست). اینجا «انْكَسَرَ» مطاوع «كَسَرْتُ» است.

۴. چالش ابن‌برّی و پاسخ ابن‌هشام

برخی معتقدند هر فعلی که نشان از پذیرش دارد مطاوعه است. اما ابن‌هشام با این نظر مخالف است. برای مثال در «استخبرته... فأخبرني» (از او پرسیدم... پس پاسخ داد)، اگرچه پاسخ دادن نوعی

«اثرپذیری» از سوال است، اما چون این فعل‌ها قانونِ «کاهش درجه» (تبدیل متعدی به لازم) را ندارند، ابن‌هشام تأکید می‌کند که این‌ها **مطاوعه نیستند**، بلکه باب «طلب و اجابت» هستند.

۵. چرا مطاوعه ایجاد می‌کنیم؟ (تفاوت با مجهول و معلوم)

ممکن است بپرسید: چرا بگوییم «كُسِرَ الزَّجَاجُ» (مجهول) یا «كَسَرَ الْوَلَدُ الزَّجَاجَ» (معلوم معمولی)؟

پاسخ:

- **تفاوت با مجهول:** در مجهول، ما فاعل را حذف می‌کنیم چون نمی‌دانیم یا نمی‌خواهیم بگوییم کیست. اما در مطاوعه، ما دقیقاً می‌خواهیم بگوییم که مفعول هم «استقبال» کرد و «پذیرفت».
- **تفاوت با معلوم ساده:** اگر بگوییم «ولد شیشه را شکست»، تمرکز فقط روی کارِ ولد است. اما با آوردن مطاوعه (**فانکسر**)، می‌خواهیم بگوییم «شیشه هم در برابر این کار واکنش نشان داد و این پذیرش را به نمایش گذاشت.» در واقع مطاوعه، تعامل دو طرفه (فاعل و مفعول متأثر) را به تصویر می‌کشد.